

O galego e a cidade da Coruña.

Pasado e presente. I

SABELA RIVAS

Foi a partir do ano 1916 a través das Irmandades da Fala da Coruña cando se puxo en marcha a idea de crear as Escolas de Insiño Galego.

Nun baixo da Praza de María Pita, na Coruña, o 8 de xullo de 1923 reúnense as Irmandades da Fala para tratar unha proposta feita por un dos seus membros, Anxel Casal. Esta proposta consistía na necesidade de fundar e soste as escolas que redimisen ao pobo galego da ignorancia na que estaba sumido ao tempo que servisen para inculcar nas xeracións futuras a verdadeira conciencia galega.

Tantas ilusións tiña postas Casal neste proxecto que o chegou a concibir como a Grande Obra que axudaría á redención de Galicia negándose a pensar que houbera algún galego ou galega que non quixese participar na creación e sostemento desta Escola.

Do alumnado podemos indicar que nos anos en que funcionou a Escola (1924-1930) pasaron por ela aproximadamente uns cen alumnos, oscilando entre 15 e 20 por ano.

Como mestres foron nomeados Anxel Casal para a escola de nenos e Elvira Bao para a escola de nenas (que nunca chegou a funcionar).

Elvira Bao Maceiras exerceu como mestra nas Colonias escolares de Oza ademais de participar activamente nas actividades culturais organizadas pola Irmandade coruñesa.

Estivo días no cárcere e ao remate saíu, vivía en Rubine, pero parece ser que todas as noites grupos de xente nova fascista, de outros ideais achegados –camisas azuis etc.– íana facer visitas, simplemente molestar, petar na porta ás tantas da mañá... Ata que ela non puido con esa vida e marcharon a vivir practicamente excluídos da cidade ao lugar que hoxe se chama San Roque de Afora. Hoxe está moi bonito porque fixeron un paseo marítimo, pero daquela era como unha vila mariñeira que para chegar á Coruña había que pasar polo fielato, unha vida que non ten nada que ver. Ela pechouse nese mundo, moitos dos amigos e amigas que tiñan xa non apareceron nunca máis de visita por medo a represalias, evidentemente. E ela o que fixo foi facer unha escola para poder vivir. Collía os nenos de

por alí da zona, parece que lles cobraba unha peseta aos que podían darlle a peseta e aos que non nada. Morreu cega e sobre ese tema ninguén quixo xa máis falar.

¿Que se facía na Escola de Insiño? Na escola había a xornada de mañá e de tarde. Estudiábase aritmética, caligrafía, debuxo etc. Despois, como xa dixen, algún día aparecía un personaxe, un escritor, que lles falaba da súa obra aos rapaces. Despois había outra cousa que eran as saídas escolares, que agora parece que son moi habituais, pero naqueles anos, dádevos conta que na época dos anos vinte e trinta non era habitual sacar aos nenos para ver cousas. Esta idea defendeuna sempre Casal, os nenos tiñan que saír da aula para coñeceren o mundo que os rodeaba. Entón fixeron, parece ser, varias excursións, unha foi a Monte Breamo, que fun eu ata alí por curiosidade porque non o coñecía, queda ao lado de Pontedeume e foron tamén a Oza. E despois todos os anos tamén facían a ofrenda floral a Curros Enríquez. Eu teño fotos, cedidas evidentemente, cantaban o himno galego.

Unha pregunta que eu creo que é interesante. Eu sempre me preguntei cando estaba traballando sobre ese tema: «Pero, ¿por que Casal? ¿Porque Ánxel Casal tiña este interese polas escolas?». Porque el non era mestre, el non tiña formación pedagóxica. ¿Por que foi el o que tivo tanto interese en facer unha escola de ensino en galego? Entón, e con moita razón seguramente, Xenaro Mariñas del Valle comentoume que era un amigo de Xoán Vicente Viqueira. E claro, non me dá para máis, non podo falar de Xoán Vicente Viqueira aínda que penso que é un personaxe que paga a pena dedicarlle un tempo tamén a el porque entre outras cousas foi o primeiro psicopedagogo galego que achegou o saber pedagóxico ao coñecemento científico.

Eu andei á busca de antigos alumnos destas escolas que aínda hai bastantes que están vivos, e dei localizado a algún deles. Comentábanme que o que máis destacaba era un tal Pedro Galán Calvete que despois foi socio das Irmandades, das Mocidades Galeguistas.

Outra cousa que hai que destacar é que Ánxel Casal era moi amigo de Camilo Díaz Valiño. Camilo Díaz Valiño era un pintor que igual o coñecedes máis por ser o pai de Isaac Díaz Pardo. Eran íntimos amigos e, entón, cando Casal marchou para alcalde de Santiago foise vivir á casa de Valiño. Eran íntimos amigos, e de feito nun dos contos que escribiu Valiño dedicado a Casal dicía o seguinte –vouno ler porque a min me parece un conto precioso–:

Conto da guerra (foi escrito no ano 1926)

Aos meu fillos e a todos os nenos do mundo.

Ás escolas das Irmandades da Fala, novo lar onde arde o lume da raza.

A Ánxel Casal, meu irmán ben querido, loitador que acende o corazón dos rapaciños das escolas irmandiñas.

Un destes corazóns, e remato así, o de Pedro Galán Calvete, xunto co do seu mestre Ánxel Casal e o do seu amigo Camilo Díaz foi apagado polas balas fascistas no verán de 1936, nunha noite alumeada polas estrelas. Entón chegaron as sombras.